

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.29>

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ РІШЕНЬ У НЕМАЙНОВИХ СПРАВАХ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

Жукевич І.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та публічного управління
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»
ORCID: 0000-0001-7332-1014
e-mail: zhiv123@ukr.net

Жукевич І.В. Судовий контроль за виконанням рішень у немайнових справах цивільного судочинства України.

Визначається, що законодавство України, попри нещодавнє оновлення, дотепер потребує доопрацювання у частині регламентування судового контролю за виконанням рішень у немайнових справах цивільного судочинства України. Зокрема, у грудні 2024 року було підписано Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень», спрямований на удосконалення існуючих законодавчих положень про судовий контроль, який вніс значні корективи до цивільного процесуального законодавства у частині регламентування інституту судового контролю, що зумовлює потребу апелювати до оновлених положень Цивільного процесуального кодексу України. Змін зазнали статті: 148, 264, 265, 353, 432, 435, 447, 448, 449, 450, 451. Крім того, Цивільний процесуальний кодекс України доповнено статтями 447-1, 453-1-453-4. У немайнових цивільних спорах суд, за заявою стягувача, зможе зобов'язати боржника надати звіт про виконання рішення суду. У разі невиконання судового рішення боржник (або його керівник) може бути оштрафований тощо. Однак редакція викладу деяких положень вказаного закону викликає занепокоєння, з огляду на певну недосконалість: відсутність визначення випадків, які вважатимуться винятковими та можуть бути підставою для ініціювання судом продовження строку, передбаченого для вирішення справи з приводу рішень, дій або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця; не врахування оцінки обставин справи й вини особи, на яку накладається штраф, фінансового стану фізичних осіб, які можуть бути відповідачами, боржниками, та їх соціального статусу; залишення поза увагою питання щодо змісту звіту боржника про виконання судового рішення у немайнових справах, де боржниками є іноземні особи, апатриди; не виправдано широке тлумачення, яке є можливим, виходячи з тексту частини шостої статті 453⁴ щодо встановлення нового строку для подання звіту. Оскільки встановлюється, що у разі неподання звіту у строк, встановлений судом, або у разі подання звіту з порушенням такого строку та за відсутності поважних причин, які унеможливили його вчасне подання, суд встановлює новий строк для подання звіту, без обмеження кількості таких поновлень.

Ключові слова: судовий контроль, цивільний процес, цивільне судочинство, немайнове цивільне право, виконання судових рішень, виконавче провадження, немайнові справи.

Zhukevych I.V. The Judicial control over the execution of decisions in non-property cases of civil proceedings in Ukraine.

It is determined that the legislation of Ukraine, despite the recent update, still requires further development in terms of regulating judicial control over the execution of decisions in non-property cases of civil proceedings in Ukraine. In particular, in December 2024, the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Improvement of Provisions on Judicial Control over the Execution of Court Decisions» was signed, aimed at improving the existing legislative provisions on judicial control, which made significant adjustments to civil procedural legislation in terms of regulating the institution of judicial control, which necessitates the need to appeal to the updated provisions of the Civil Procedure Code of Ukraine. The following articles have been amended: 148, 264, 265, 353, 432, 435, 447, 448, 449, 450, 451. In addition, the Civil Procedure Code of Ukraine has been supplemented with articles 447-1, 453-1-453-4. In non-property civil disputes, the court, upon the request of the collector, will be able to oblige the debtor to provide a report on the execution of the court decision. In case of non-execution of the court decision, the debtor (or his manager) may be fined, etc. However, the wording of some provisions of the said law is of concern, given certain imperfections: the lack of definition of cases that will be considered exceptional and may be grounds for the court to initiate an

extension of the period provided for resolving the case regarding decisions, actions or inaction of a state bailiff or other official of the state enforcement service, a private bailiff; failure to take into account the assessment of the circumstances of the case and the guilt of the person on whom the fine is imposed, the financial condition of individuals who may be defendants, debtors, and their social status; ignoring the issue of the content of the debtor's report on the execution of a court decision in non-property cases, where the debtors are foreign persons, stateless persons; unjustifiably broad interpretation, which is possible, based on the text of part six of Article 453-4 regarding the establishment of a new deadline for submitting a report. Since it is established that in the event of failure to submit a report within the period established by the court, or in the event of submission of a report in violation of such a period and in the absence of good reasons that made it impossible to submit it on time, the court establishes a new deadline for submitting a report, without limiting the number of such renewals.

Key words: judicial control, civil procedure, civil proceedings, non-property civil law, execution of court decisions, enforcement proceedings, non-property cases.

Постановка проблеми. Проблема виконання судових рішень у цивільному процесі є однією з найбільш складних у сфері українського правосуддя. Цей напрямок удосконалення діяльності суддів в Україні постійно перебуває у фокусі уваги вітчизняних законотворців. Однак, незважаючи на тривалу роботу з удосконалення цивільного процесуального законодавства, Цивільний процесуальний кодекс України дотепер потребує доопрацювання у частині регламентування судового контролю за виконанням рішень у немайнових справах цивільного судочинства України, який є щонайпершим елементом в юридичному механізмі забезпечення виконання судового рішення у відповідних справах.

Мета дослідження – проаналізувати судовий контроль за виконанням рішень у немайнових справах цивільного судочинства України у контексті останніх законодавчих новел.

Стан опрацювання проблематики. Тематика судового контролю у цивільному судочинстві України є предметом чималої кількості наукових доробків українських дослідників. Утім станом на момент написання цієї статті у вітчизняній правовій доктрині відсутні статті, присвячені питанню здійснення судового контролю за виконанням рішень у немайнових справах цивільного судочинства України у контексті останніх законодавчих новел – прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень».

Виклад основного матеріалу. Відповідно до щорічного звіту Комітету міністрів Ради Європи (далі – КМ РЕ) за 2019 рік Україна перебувала на третьому місці серед країн з найбільшою кількістю заяв, що надійшли до Європейського суду з прав людини, і справ, що знаходяться під наглядом КМ РЕ. Однією із ключових є група справ Іванов/Бурмич, що перебувають під посиленням наглядом КМ РЕ і стосуються довготривалої структурної проблеми невиконання або несвоєчасного виконання судових рішень національних судів. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 1218-р було схвалено Національну стратегію розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2022 року (далі – Стратегія). Так, однією з причин виникнення системної проблеми невиконання судових рішень Стратегією було визначено недосконалий механізм здійснення судового контролю за виконанням рішень судів щодо стягнення заборгованості, тоді як однією з цілей Стратегії закріплено удосконалення процедури встановлення або зміни способу або порядку виконання судових рішень. Неналежне виконання судових рішень, неефективність механізмів судового контролю за виконанням судових рішень є одними із основних проблем, окреслених в Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженій Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021 [1].

Разом з тим, як відомо, у грудні 2024 Президент України підписав Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень» [2; 3], спрямований на удосконалення існуючих законодавчих положень про судовий контроль. У тому числі й за виконанням рішень у немайнових справах цивільного судочинства України.

Вказаний нормативно-правовий акт вніс значні корективи до цивільного процесуального законодавства у частині регламентування інституту судового контролю, що зумовлює потребу апелювати до оновлених положень Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [4]. Зокрема, змін зазнали статті: 148, 264, 265, 353, 432, 435, 447, 448, 449, 450, 451. Крім того, ЦПК України доповнено статтями 447-1, 453-1-453-4.

Однак, попри безперечну загальну позитивність концепції реформування інституту судового контролю у цивільному судочинстві відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких

законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень» [3], редакція викладу деяких положень вказаного закону викликає занепокоєння, з огляду на певну недосконалість.

Так, для прикладу, частину першу статті 450 ЦПК України було викладено в такій редакції:

«1. Скарга розглядається у двадцятиденний строк з дня прийняття її до розгляду у судовому засіданні за участю стягувача, боржника і державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, рішення, дія чи бездіяльність яких оскаржуються.

У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду цей строк може бути продовжений не більше ніж на двадцять днів за вмотивованим клопотанням однієї зі сторін або з ініціативи суду» [4].

Водночас визначення випадків, які вважатимуться винятковими, відсутнє. У зв'язку з цим, у проєкті варто було б конкретизувати, які саме випадки слід вважати «винятковими», а, відтак, підставою для ініціювання судом продовження строку, передбаченого для вирішення справи з приводу рішень, дій або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця. Адже, як влучно з цього приводу зауважує Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України, невизначеність у цьому питанні може призвести до неоднозначного тлумачення відповідного положення, що не відповідає вимогам визначеності правової норми, та містить корупційні ризики [5].

Та попри це, варто визнати, що в цілому даний закон уточнює порядок подання скарг на дії державних і приватних виконавців: збільшується строк для подання, а також встановлюються чіткі вимоги до оформлення таких скарг. Адже, як зазначалося, ЦПК України доповнено статтею 447-1, де зазначається:

«1. Сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права» [4].

При цьому, у новій редакції викладено статтю 448:

«1. Скарга подається стороною виконавчого провадження до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції.

2. Скарга подається в письмовій формі і підписується стороною виконавчого провадження, її представником або іншою особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи.

3. Скарга повинна містити:

1) найменування суду першої інстанції, до якого подається скарга;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) (для фізичних осіб) особи, яка подає скаргу, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб – громадян України, номери засобів зв'язку та електронної пошти (за наявності), відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;

3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) (для фізичних осіб) інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;

4) ім'я (прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця, рішення, дія чи бездіяльність яких оскаржуються;

5) ідентифікатор для повного доступу до інформації про виконавче провадження;

6) номер справи, в якій видано виконавчий документ, реквізити виконавчого документа;

7) дату, коли особа, яка подає скаргу, дізналася про порушення її прав внаслідок ухвалення оскаржуваних рішень, вчинення дій або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця;

8) зміст оскаржуваних рішень, дій чи бездіяльності та посилання на порушену норму закону;

9) викладення обставин, якими заявник обґрунтовує свої вимоги;

10) перелік документів та інших матеріалів, що додаються до скарги.

4. До скарги додаються:

1) довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника, якщо скарга подана представником і такі документи раніше не подавалися;

2) докази направлення копій скарги та доданих до неї матеріалів іншим учасникам справи з урахуванням положень статті 43 цього Кодексу.

5. Суд, встановивши, що скаргу подано без додержання вимог частин третьої та/або четвертої цієї статті, повертає її скаржнику без розгляду протягом чотирьох днів після її надходження до суду.

6. Про прийняття скарги до розгляду суд постановляє ухвалу та повідомляє відповідний орган державної виконавчої служби, приватного виконавця не пізніше наступного робочого дня після її прийняття до розгляду.

7. Якщо судові рішення, на підставі якого видано виконавчий документ, чи рішення, яке підлягає виконанню, набрало законної сили, то відсутність матеріалів судової справи у зв'язку з їх витребуванням судом апеляційної або касаційної інстанції не перешкоджає розгляду відповідної скарги, крім випадку зупинення виконання судового рішення судом касаційної інстанції або зупинення виконавчого провадження» [4].

А також частину другу статті 449 викладено в такій редакції:

«2. Пропущений для подання скарги строк може бути поновлено судом за наявності поважних причин його пропуску на підставі клопотання особи, яка подає скаргу, що має бути заявлено од-ночасно зі скаргою.

У разі подання скарги з пропуском строку і за відсутності поважних причин для його поновлення та клопотання особи, яка подає скаргу, така скарга залишається судом без розгляду» [4].

Слід також вказати, що, на жаль, не було враховано рекомендацій Дослідницької служби у новому абзаці частини другої статті 148 ЦПК України нижню межу розміру штрафу, зважаючи на особливості цивільного процесу і різний фінансовий стан фізичних осіб, які можуть бути відповіда-чами, боржниками, та їх соціальний статус (пенсіонери, інваліди, безробітні, одинокі матері й ін. соціально вразливі групи), зменшити до п'яти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [5]. Принагідно зауважимо, що відповідно до Закону України «Про Державний бюджет на 2025 рік» розмір прожиткового мінімуму та мінімальної зарплати залишиться незмінним: «Прожитковий мінімум на одну працездатну особу на місяць становитиме 3028 грн. Для дітей віком: до 6 років – 2563 грн; від 6 до 18 років – 3196 грн; для осіб, які втратили працездатність, – 2361 грн» [6].

Разом з тим, уваги заслуговує і пропозиція кандидатки юридичних наук, доцентки кафедри ад-міністративного та фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія» Д.А. Козачук, яка пропонує встановити обов'язок суду контролювати виконання рішень, розшири-ти повноваження судів щодо накладення штрафів за невиконання рішень та неподання звітів та надати практичні рекомендації щодо оцінки обставин справи й вини особи, на яку накладається штраф [7]. На наш погляд, такі доповнення будуть позитивним кроком і в аспекті забезпечення судового контролю за виконанням рішень у немайнових справах цивільного судочинства України.

Проігноровано у кінцевій редакції досліджуваного закону і зауваження Уповноваженого Вер-ховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений з прав людини), який, за результатами опрацювання положень законопроєкту, зазначив щодо недосконалості підходу до викладу по-ложень пункту 8 частини першої статті 453-1 ЦПК України, де пропонується визначити, що суд може зобов'язати боржника подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення «в інших справах немайнового характеру». Зокрема, Уповноважений з прав людини акцентує на тому, що таке формулювання є досить широким, не відповідає принципу правової визначеності процесуального законодавства та може призводити до різного його тлумачення [5]. З чим складно не погодитися.

Зокрема, натепер відповідно до частин першої ст. 453-1 ЦПК України, передбачається, що суд, який розглянув справу як суд першої інстанції, за письмовою заявою стягувача може зобов'язати боржника подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення в цивільних справах:

- 1) що виникають із трудових правовідносин;
- 2) що виникають із сімейних правовідносин;
- 3) щодо відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, чи шкоди, заподіяної внаслідок вчинення кримінального правопорушення;
- 4) щодо відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльніс-тю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду;
- 5) щодо відшкодування моральної шкоди;
- 6) щодо захисту прав споживачів;
- 7) щодо захисту честі, гідності та ділової репутації;
- 8) в інших спорах немайнового характеру [4].

У свою чергу, Законом України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 № 1404- VIII [8] виокремлено у Розділі VIII низку рішень, які іменовано «рішеннями немайнового характеру». При цьому, Відповідно до правової позиції Верховного Суду [9] за змістом ч. 1 ст. 63 цього Закону рішеннями немайнового характеру є рішення, за якими боржник зобов'язаний особисто вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення. До рішень немайнового характеру, які підлягають примусовому виконанню, належать рішення про відібрання дитини, встановлення побачення з дитиною тощо; про виселення боржника, вселення стягувача; інші рішення, за якими боржника зобов'язано особисто вчинити певні дії на користь стягувача чи утриматися від здійснення таких дій.

Дискусійним нам вбачається і виклад статей 453-3 та 453-4.

Так, відповідно до частини другої статті 453-3, звіт боржника про виконання судового рішення має містити:

- 1) найменування суду, до якого подається звіт;
- 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) (для фізичних осіб) особи, яка подає звіт, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб – громадян України, номери засобів зв'язку та електронної пошти (за наявності), відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;
- 3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) (для фізичних осіб) інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб);
- 4) номер справи, в межах якої ухвалено відповідне судове рішення;
- 5) відомості про виконання боржником судового рішення, строк, порядок та спосіб його виконання;
- 6) у разі невиконання судового рішення: орієнтовні строки виконання такого рішення та їх обґрунтування; відомості про те, чи існують обставини, які ускладнюють виконання судового рішення боржником, які заходи вжито та вживаються боржником для їх усунення;
- 7) перелік документів та інших матеріалів, що додаються до звіту та підтверджують обставини, зазначені у ньому [4].

Проте відповідно до частини другої статті 496 ЦПК України, іноземні особи мають процесуальні права та обов'язки нарівні з фізичними і юридичними особами України, крім випадків, передбачених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [4]. Отже, питання щодо змісту звіту боржника про виконання судового рішення у немайнових справах, де боржниками є іноземні особи залишається невирішеним. Це ж стосується й апатридів. Таким чином, доповнення потребує пункт 2 частини другої статті 453-3 ЦПК України.

Не можна залишити поза увагою і доволі широке тлумачення, яке є можливим, виходячи з тексту частини шостої статті 453-4 щодо встановлення нового строку для подання звіту: «У разі неподання звіту у строк, встановлений судом, або у разі подання звіту з порушенням такого строку та за відсутності поважних причин, які унеможливили його вчасне подання, суд встановлює новий строк для подання звіту відповідно до частини третьої статті 453-2 цього Кодексу («3. Встановлений судом строк для подання звіту про виконання судового рішення має бути достатнім для його підготовки. Достатнім є строк, який становить не менше десяти календарних днів з дня отримання боржником відповідної ухвали та не перевищує трьох місяців»), а також застосовує до такого боржника захід процесуального примусу у виді штрафу» [4]. Доцільним було б законодавчо обмежити кількість таких поновлень, а також введення обов'язкового для суддів автоматичного накладення арештів на активи відповідної сторони по справі, щоб у випадку надмірного затягування виконання судового рішення та подання звіту можна було забезпечити виконання в інший спосіб.

Висновки. Виконання судових рішень у немайнових справах цивільного судочинства України є заключним етапом процедури захисту немайнових прав їх суб'єктів. З прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень» інститут судового контролю у цивільному процесі України зазнав суттєвих змін, які в цілому варто визнати вагомим кроком на шляху до удосконалення законодавства у вказаній сфері та підвищення ефективності забезпечення виконання судових рішень національних судів. Ці зміни торкнулися і судових рішень у немайнових справах. Зокрема, по-перше, відтепер у немайнових цивільних спорах суд, за заявою стягувача, зможе зобов'язати боржника надати звіт про виконання рішення суду; по-друге, у разі невиконання судового рішення

боржник (або його керівник) може бути оштрафований; по-третє, уточнено порядок подання скарг на дії державних і приватних виконавців: збільшено строк для подання, а також встановлено чіткі вимоги до оформлення таких скарг. Однак деякі положення оновленого законодавства у частині судового контролю за виконанням рішень у немайнових справах цивільного судочинства України потребують подальшого удосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль № 9462 від 06.07.2023 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42236>.
2. Зеленський підписав закон про контроль за виконанням судових рішень. 17.12.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3939029-zelenskij-pidpisav-zakon-pro-kontrol-za-vikonannam-sudovih-risen.html>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень: Закон України від 21.11.2024 року № 4094-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4094-20#Text>.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15>.
5. Висновок щодо проекту Закону про внесення змін деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль (реєстр. № 9462 від 06 липня 2023 року). URL: <https://itd.rada.gov.ua/0034f06a-5976-46d5-ba2c-0ee1b697f668>.
6. Про Державний бюджет на 2025 рік: Закон України від 19.11.2024 року № 4059-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>.
7. Козачук Д.А. Особливості правовідносин, що виникають при здійсненні судового контролю. *Академічні візії*. 2024. № 27. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1192>.
8. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 року № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1404-19>.
9. Постанова Верховного Суду від 30 червня 2021 року у справі № 201/12569/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98170467>.